

Родаваарыентаваныя ўяўленні ў традыцыйнай культуры беларусаў і асаблівасці іх даследавання ч.1

Вольга Шарая,
вядучы навуковы супрацоўнік
аддзела нарадазнаўства Цэнтра
даследаванняў беларускай
культуры, мовы і літаратуры
НАН Беларусі, доктар
філалагічных навук

Анотацыя. У артыкуле з улікам даных комплексных палявых даследаванняў, праведзеных аўтарам, прадстаўлены вынікі вывучэння родаваарыентаваных уяўленняў, якія з’яўляюцца важнай часткай традыцыйнай культуры беларусаў, а іх даследаванне – самастойным навуковым напрамкам.

Ключавыя словы: родаваарыентаваныя ўяўленні, культ продкаў, патрылінейнасць, сямейная рэлігійнасць, Дзяды, гістарычныя формы сям’і і сістэмы роднасці.

Для цытавання: Шарая В. Родаваарыентаваныя ўяўленні ў традыцыйнай культуры беларусаў і асаблівасці іх даследавання.

Ч. 1 // *Наука и инновации*. 2023. №5. С. 66–71.
<https://doi.org/10.29235/1818-9857-2023-05-66-71>

У складаных грамадствах роднасць з’яўляецца толькі невялікай часткай сацыяльных адносін. У мінулым яна адыгрывала значную ролю ў сацыялізацыі індывідаў і, як адзначаюць даследчыкі, з’яўлялася фактарам парадку, які быў надзвычай стабільным у адносінах да гістарычных зменаў праз міжпакаленнюю сацыялізацыйную сувязь. Роднасць была важнейшай за шлюб і за жыццёвую супольнасць [14]. У простых грамадствах роднасныя адносіны былі настолькі шырокімі і значнымі, што маглі ўтвараць сацыяльную сістэму. Даследчыкі падкрэсліваюць спецыфіку рэгіёнаў адносна розных рыс, якія датычацца сям’і і роднасці, у Заходняй, Цэнтральнай і Усходняй Еўропе.

Гістарычныя сацыяльныя структуры зніклі, але культурныя феномены, абумоўленыя імі, сталі часткай традыцыйнай культуры. Перш за ўсё гэта датычыцца народаў Усходняй і Паўднёва-Усходняй Еўропы, у якіх доўга

захоўвалася патрылінейная сістэма роднасці з раўнапраўным мужчынскім спадкаемствам [10–12]. Такі парадак у традыцыйнай культуры, важным складнікам якой былі родаваарыентаваныя ўяўленні, праяўляўся ва ўшанаванні продкаў роду па мужчынскай лініі [10, 11]. У многіх еўрапейскіх рэгіёнах яно рана было выцеснена праз хрысціянізацыю [15].

Цікавасць да праблемы культу продкаў як формы рэлігіі з’явілася ў навуковай літаратуры ў другой палове XIX ст. У працах Э. Тайлара і Г. Спенсера ўшанаванне продкаў разглядалася з пазіцыі універсальнасці гэтай формы рэлігіі. Аднак наступныя даследаванні рэлігійных вераванняў не пацвердзілі гіпотэзы аб універсальнасці культу продкаў. Вывучэнне рэлігійных вераванняў старажытных грэкаў і рымлян, якое ажыццявіў Фюстэль дэ Куланж, выявіла цесную сувязь рэлігійных уяўленняў, характэрных для культу продкаў, з сацыяльнай асновай грамадства, важнасць кроўнароднасных адносін у такой сістэме вераванняў, адрозненне яе ад універсальных сусветных рэлігій. З улікам даных аб рэлігійных вераваннях у аддаленых рэгіёнах свету Э. Дзюркгейм зрабіў выснову, што культ продкаў – з’ява не ўніверсальная [13].

Найбольшую цікавасць у даследчыкаў выклікалі пытанні, звязаныя з сістэмай роднасці і структурамі сям’і на Балканах, што было абумоўлена добрай захаванасцю ў традыцыйнай культуры балканскіх народаў архаічных родаваарыентаваных уяўленняў і значным масівам эмпірычных даных, сабраных пачынаючы з XIX ст. Гэтыя пытанні разглядаліся ў пра-

цах В. Караджыча, В. Чайкановіча, М. Васіч, М. Філіповіча, Д. Марынава, Р. Пешавай і інш.

У рэгіёнах Паўднёва-Усходняй Еўропы хрысціянізаванай формай культу продкаў было балканскае свята хатняга патрона. Найбольш распаўсюджаная назва свята ў паўднёvasлавянскіх мовах – Слава, хаця яна шырока ўжывалася толькі з XIX ст. праз школьнае выкладанне. Да сярэдзіны XIX ст. існавалі яго розныя рэгіянальныя найменні: «krsno ime», «krasna slava», «Sveti», «Svetac», «Svetoga», «светец», «служба» і інш. [16, 17].

Сямейныя і роднасныя адносіны, якія склаліся гістарычна, з характэрнымі рэлігійнымі ўяўленнямі аб ушанаванні продкаў, захоўваліся дастаткова доўга ў некаторых рэгіёнах Усходняй Еўропы, але ў XIX ст. яны заставаліся маладаследаванымі. У далейшым да пачатку 90-х гг. XX ст. іх вывучэнне заставалася недастатковым.

З пазіцыі сацыяльнай гісторыі сям’і ў еўрапейскіх народаў аўстрыйскі вучоны М. Мітэрауэр з сярэдзіны 70-х гг. XX ст. праз разгляд балканскага свята хатняга патрона з уласцівымі яму формамі памяці продкаў стаў распрацоўваць праблему рэлігіі сям’і. Ён звяртаў асаблівую ўвагу на рэлігійныя аспекты патрылінейна-комплексных сямейных структур, у прыватнасці на культ продкаў, як важную асаблівасць гістарычных формаў сям’і і сістэм роднасці на Балканах [15].

Ва ўсходнееўрапейскай прасторы павышаная цікавасць да праблемы ўшанавання продкаў адзначалася ў канцы XIX – пачатку XX ст. Вывучаючы распаўсюджанасць вялікасямейнай патрыярхальнай абшчыны ва ўсходніх славян, М. Кавалеўскі прыйшоў да высновы, што «если бы мы не имели все время в виду религиозный характер, который присущ древней семейной общине в эпоху патриархата, то мы, в конце концов, ничего бы не поняли в ее внутренней организации» [5]. Упершыню было пастаўлена пытанне пра неабходнасць разгляду родавай абшчыны ва ўсходніх славян у сувязі з уласцівай ёй рэлігіяй. Аднак у далейшым даследаванні культу продкаў ва ўсходніх славян не атрымала развіцця.

С.А. Токараў адзначаў, што культ продкаў – не ўніверсальная з’ява, ён у вузкім сэнсе «історычна вядомы толькі як почитание умерших мужчин-сородичей, характерное для патриархально-родового строя и его позднейших пережитков» [9]. Пачынаючы з XIX ст. даследчыкі традыцыйнай духоўнай спадчыны ўсходніх славян адзначалі сярод іх вера-

ванняў культуры прыроды, вышэйшых бостваў, продкаў, веру ў ніжэйшую дэманалогію.

У XIX ст. матэрыялы аб традыцыі ўшанавання продкаў у беларусаў былі прадстаўлены ў публікацыях М. Чарноўскай, Я. Тышкевіча, О. Кольберга, М. Федароўскага, М. Дзмітрыева, П.В. Шэйна, А.Я. Багдановіча і інш.

У XX ст. працягвалася назапашванне даных аб беларускім абрадзе Дзяды, у якім выразна праяўляўся культ продкаў. Некаторыя звесткі аб абрадзе разглядаліся ў працах Е. Раманава, Я. Карскага, К. Машынскага, Ч. Пяткевіча, В. Ластоўскага, С. Станкевіча, Ул. Васілевіча і інш. У часопісе «Lud» у 1926 г. была апублікавана работа Ю. Галомбака «Дзяды беларускія». П. Фларэнскі адзначаў, што культ продкаў – адзін з элементаў, якія ляглі ў аснову рускага праваслаўя. Аднак пры прызнанні важнасці культуры продкаў у традыцыйнай культуры народаў Усходняй Еўропы сістэмнае гісторыка-антрапалагічнае даследаванне гэтага сацыяльна-культурнага феномена да 90-х гадоў XX ст. адсутнічала.

Звесткі, якія з’яўляюцца важнымі для вывучэння культуры продкаў і звязаных з ім праяўленняў у традыцыйнай духоўнай культуры беларусаў, доўгі час заставаліся фрагментарнымі, што не спрыяла правядзенню сістэмнага даследавання гэтага феномена культуры.

Некаторыя даныя аб родаваарыентаваных уяўленнях беларусаў у традыцыйных каляндарных і сямейных абрадах былі прадстаўлены ў кнігах серыі «Беларуская народная творчасць», якія выйшлі ў 70–80-х гг. мінулага стагоддзя – «Чарадзеіныя казкі» (1973), «Пахаванні. Памінкі. Галашэнні» (1986), «Вяселле. Песні. Кн. 3» (1983). У томе «Пахаванні. Памінкі. Галашэнні» выйшаў артыкул Ул. Васілевіча «Беларускія жалобныя абрады і галашэнні», былі прадстаўлены вядомыя з літаратурных крыніц, пачынаючы з XIX ст., тэксты аб абрадзе Дзяды, а таксама невялікая колькасць эмпірычных даных, якія раней не публікаваліся. Як адзначаў аўтар, «Дзяды – сямейнае свята, і яно вымагае ад усіх членаў сям’і прысутнічаць у гэты дзень у роднай хаце» [8]. Л. Малаш ва ўступным артыкуле да тома «Вяселле. Песні. Кн. 3» адзначала, што «багацце беларускіх сірочых вясельных песень тлумачыцца галоўным чынам развіццём культуры продкаў у беларусаў» [2].

У традыцыйнай культуры беларусаў родаваарыентаваныя ўяўленні былі абумоўлены асаблівасцямі доўгага захавання гістарычных сямейных структур – яшчэ ў XIX ст. у асобных

Вячэра на вясеннія Дзяды. Лунінецкі павет. Фота Ю. Абрэмбскага

рэгіёнах значнай была доля вялікіх непадзеленых сем'яў. У народнай свядомасці слова «род» – адна кроў, адзін карань. Ва ўспрыманні дадзенага канцэпту істотную ролю адыгрывае яго асацыяцыя з мужчынскім пачаткам, чаму і адпавядае граматычная катэгорыя мужчынскага роду. Лексема «род» шырока выкарыстоўваецца для абазначэння сацыяльнай групы (сям'і, шэрагу пакаленняў адзінага паходжання).

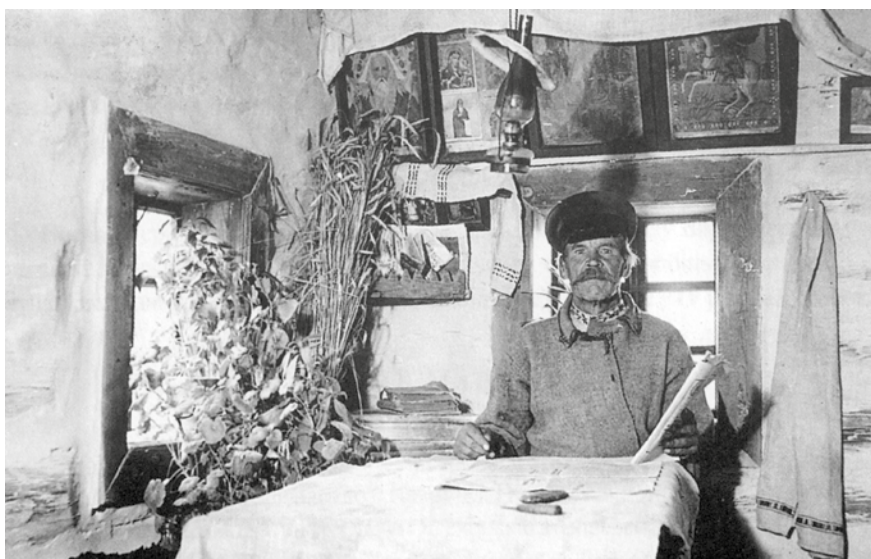
Новы імпульс вывучэнне родаваарыентаваных рэлігійных уяўленняў атрымала ў канцы 90-х гг. XX ст. – першым дзесяцігоддзі XXI ст.

жывых нашчадкаў па мужчынскай лініі прадвызначала неабходнасць адпаведных каляндарных абрадаў ушанавання продкаў і сімвалічных ахвяраванняў ім, што, паводле народных уяўленняў, магло ўплываць на жыццяздольнасць сямейна-родавай супольнасці [10].

Яркае праява родавых уяўленняў мела месца ў абрадзе культы продкаў Дзяды, які з'яўляецца адметнай рысай традыцыйнай духоўнай культуры беларусаў. Арэал гэтага каляндарнага памінальнага абраду ахопліваў тэрыторыю сучаснай Беларусі, частку ўкраінскага Палесся, воб-

ласць пражывання беларусаў ва ўсходняй Польшчы [11].

Слова «дзяды» ў дачыненні да беларускай абрадавай традыцыі заўсёды ўжываецца ў множным ліку. Кола асноўных значэнняў гэтага слова ў кантэксце народнай беларускай каляндарнай традыцыі: 1) традыцыйны сямейна-родавы абрад ушанавання памерлых продкаў, які праводзіўся ў доме ў строга вызначаныя дні года; 2) душы памерлых продкаў, рытуальнае запрашэнне якіх на абрадавую вячэру было лейтматывам дадзенага абраду; 3) дзень або дні ў годзе, калі праводзіўся каляндарны сямейна-родавы абрад Дзяды.

Гаспадар, які сядзіць на покуці. Лакалізацыя невядомая. Фота Ю. Абрэмбскага

Параўнальнае даследаванне ў міжкультурным кантэксце паказала шмат агульнага ў свяце хатняга патрона на Балканах і беларускім абрадзе Дзяды, якія прысвечаны ўшанаванню продкаў роду [10, 11]. Абрад Слава на Балканах у большай ступені, чым абрад Дзяды, быў хрысціянізаваны. Гэты абрад адбываўся адзін раз на год у дзень памяці святога, які лічыўся заступнікам сям'яў пэўнага роду. Абрад Дзяды ў беларусаў у розных лакальных традыцыях мог праводзіцца некалькі разоў на год.

У некаторых варыянтах абраду Слава рытуальныя дзеянні пачыналіся ў царкве (у праваслаўных) з удзелам святара. У гэтым абрадзе на пачатковым этапе сваю ролю галава дома дзеліць са святаром (верцяць і ламаюць пірог, кладуць абедзве палавіны адну на другую, п'юць віно, цалуюць адзін аднаго). У абрадзе Дзяды прысутнасць святара выключалася, абрад заўсёды адбываўся ў доме, пры тым, што рытуальныя функцыі заўсёды выконваў толькі галава сям'і. У абрадзе Слава важнае значэнне мае святы дома, ікона святога, які лічыцца заступнікам роду, заўсёды прысутнічае ў хаце і мае асаблівае значэнне. У абрадзе Дзяды мела месца непасрэднае рытуальнае звяртанне з запрашэннем душ продкаў роду на трапезу у іх гонар, сімвалічнае выдзяленне для іх часткі рытуальных страў [10].

Падчас балканскага абраду Слава, як і ў беларускім абрадзе Дзяды, успаміналі памерлых дома, пералічвалі іх імёны. Кульмінацыяй Славы з'яўляецца піцца ў час трапезы ў гонар Бога і святога дома. У абрадзе Дзяды, асабліва на пачатку яго правядзення, важнымі з'яўляюцца хрысціянскія малітвы; у той жа час, акрамя сімвалічных элементаў (свечак, рытуальных страў), мела месца непасрэднае запрашэнне душ продкаў роду на трапезу ў іх гонар і большае адчуванне непасрэднай іх прысутнасці. На Дзяды гатавалі адмысловую памінальную страву. У розных лакальных традыцыях гэта «куцця», «канун», «сыта», «коліва». Для балканскага свята хатняга патрона, у якім выражаны культ продкаў, таксама характэрна наяўнасць памінальнай стравы – «коліва» [16, 17].

Сям'я каля калыскі, 1937 г. Фота Ю. Шыманчыка

Роднасныя сувязі заставаліся найбольш моцнымі ў патрылінейна-комплексных сям'ях, якія на Балканах яшчэ ў XIX ст. былі распаўсюджаныя. На беларускім Палессі ў сярэдзіне XIX ст. доля вялікіх непадзеленых сям'яў была большай за нуклеарныя (56%) [6]. Як было сказана вышэй, патрылінейная сістэма роднасці, якая была арыентаваная на ўшанаванне продкаў па мужчынскай лініі, доўга захоўвалася ў рэгіёнах Усходняй і Паўднёва-Усходняй Еўропы.

Дзяды – сямейна-родавае ўшанаванне продкаў. Асаблівасцю гэтага абраду было тое, што ён звязаны з прасторай дома. На Дзяды збіралася ўся сям'я. Абрад прысвячаўся ўсім памерлым членам сям'і, продкам роду.

У асобных лакальных традыцыях на паўночным захадзе Расіі быў зафіксаваны аналагічны абрад, але без назвы Дзяды. Тэрмін «дзяды», як беларускае запазычанне, выкарыстоўваўся ў некаторых абрадавых практыках прадстаўнікоў літоўскай этнічнай групы ў Беларусі і літоўцаў на тэрыторыях, памежных з Беларуссю [11]. Абрад Дзяды праводзіўся ў строга вызначаныя дні календара, але колькасць дзён у годзе, прысвечаных памерлым продкам роду, у розных лакальных традыцыях была неаднолькавай. У беларусаў найбольш вядомыя: 1) мясаедныя, зімовыя, велікапосныя, маслянныя; 2) траецкія; 3) восеньскія Дзяды – перад Дзмітравым днём, Міхайлавым днём. У адпаведнасці з мясцовай традыцыяй Дзяды маглі адзначацца два разы на год або тры-чатыры.

Пачынаючы з XIX ст. назапашаны значны масіў эмпірычных даных аб абрадзе Дзяды, сабраных у населеных пунктах розных рэгіёнаў Беларусі.

Да пачатку ўрачыстай вячэры на Дзяды ў хаце і на падвор'і ўсё павінна быць прыбрана. Асаблівая атмасфера часу напярэдадні абраду (або на наступны дзень) была звязана з прыходам у сяло старцаў (жабракоў), якія, пераходзячы ад хаты да хаты, выконвалі прынятыя для гэтага часу памінальныя малітвы. Старцам перадаваўся спіс памерлых, імёны якіх належала агучыць у малітоўным памінанні, за што яны атрымлівалі міласціну ад гаспадароў. Памінальныя тэксты старцаў на Дзяды былі такімі ж, як пры каляндарных памінаннях на могілках, куды, у адпаведнасці з мясцовай традыцыяй, старцы таксама маглі прыходзіць.

Падчас такіх наведванняў выконваліся духоўныя песні, але асаблівае месца займала памінанне старцамі памерлых родзічаў гаспадара дома. Пасля такога пайменнага памінання старац выконваў агульны памінальны спеў: «Й пымяни, Божа, вы чарьсты, ды ў раи своей прасветлы, Ды ўсё у быццыйку вясёлым, ды ўсё ў жиццыйку провольным, Каб и сросничкыв чували, каб й молитывку прыймали, Каб ды й з неба суглидали, хлеба й соли зысылалі!...» [7]. Гэты памінальны спеў утрымлівае архаічны элемент – чаканне нашчадкамі спрыяння ад сваіх родавых продкаў, што не адпавядае хрысціянскай традыцыі. Трэба адзначыць, што ў пайменных памінаннях старцаў не вытрымліваўся паслядоўна прынцып патрылінейнасці, яны мелі сінкрэтычны характар, што з'яўлялася сінтэзам архаічных і хрысціянскіх уяўленняў.

У абрадзе Дзяды, які праводзіўся ў строга вызначаных дні календара, быў яўна выражаны патрылінейны характар родавай супольнасці. Пры патрылінейнай сістэме роднасці панаваў строгі прынцып старшынства. Сярод удзельнікаў абраду дамінантная роля належала мужчынам, шанаваліся продкі роднай групы па мужчынскай лініі. Галоўная роля падчас урачыстай вячэры надавалася старэйшаму з мужчын, які (звычайна гаспадар хаты) быў у цэнтры абрадавай цырымоніі – ён чытаў малітву, запрашаў душы продкаў за памінальны стол [10]. Гаспадар садзіўся за сталом на самым ганаровым месцы – у куце пад абразамі, іншыя мужчыны паводле старшынства побач з ім, жанчыны на процілеглым баку стала [4].

Галава сям'і на пачатку памінальнай вячэры запальваў свечку, прымацоўваў яе на куце

і пачынаў малітву. Сярод малітваў часта была «Ойча наш». Пасля садзіліся за стол, устаўлены стравамі, і гаспадар пры ўсеагульнай увазе і глыбокай пашане звяртаўся да продкаў, запрашаў іх на вячэру: «Святыя дзяды, завем вас, Хадзіце да нас! Ёсць тут усё, што Бог даў, Што я для вас ахвяраваў, Чым толькі хата багата. Святыя дзяды, просім вас, Хадзіце, ляціце да нас» [3]. Стараславянскае «svetu» у сваім дахрысціянскім значэнні адносілася да аб'ектаў, якія валодалі звышнатуральнай сілай [1].

У тэкстах запрашэнняў у абрадзе Дзяды душы памерлых родзічаў, запрошаных на трапезу, – гэта «дзяды», «дэды», «радзіцелі», «душачкі» і інш. Многія вакацыўныя формулы ў рытуале запрашэння памерлых продкаў пачынаюцца з эпітэта «святыя»: «Святыя дзяды! Прыдзіце сюды...»; «Святыя дзяды, хадзіце к нам, на што Бог даў».

Паводле народных уяўленняў, душы продкаў прыходзяць на Дзяды ў свае хаты ў пэўны час, спажываюць прыгатаваныя для іх стравы. Сумесная вячэра сям'і, удзельнікі якой верылі ў нябачную прысутнасць запрошаных продкаў роду, выражала рэлігійны характар абраду.

Гаспадар дома і ўдзельнікі памінальнай вячэры частку ад кожнай стравы спачатку адкладвалі душам продкаў, а пасля елі самі. Гаспадар першы браў памінальную страву, спачатку адкладваў Дзядам, а потым за ім гэта рабілі члены сям'і.

У хрысціянскім народным светапоглядзе Дзяды займаюць асобую пазіцыю – «са святымі»: «Помяны, Божэ, нашых святых дэдув, пошлы йім рай просвётлы, царство нэбэснэ. Нэхай воні со святымы спочывають, а нам хліб-суль посылають» (в. Мокрая Дуброва Пінскага раёна Брэсцкай вобласці); «Хай воні ужэ со святымы опочывають, а нэхай воні ужэ нам здорэвья попрыяють» (в. Глінка Столінскага раёна Брэсцкай вобласці)¹.

Рытуальным элементам вячэры з'яўляўся хлеб, ад якога душы продкаў (Дзяды) атрымлівалі сваю долю ў выглядзе гарачай пары: «На Дэды у нас хліб пэчуть, ломяць, да пар ідэ, кажутъ: “Хай дүшэчки хватаютъ”» (в. Спорава Бярозаўскага раёна Брэсцкай вобласці). Важна было прытрымлівацца асобых правіл, напрыклад нельга было рэзаць хлеб нажом. Адначасова з вымаўленнем тэксту запрашэння душ памерлых продкаў на вячэру выканаўца мог адчыняць дзверы ці акно.

¹ У артыкуле выкарыстаны матэрыялы, атрыманыя аўтарам у выніку палявых даследаванняў

Члены сям'і ў час абрадавай вячэры паводзілі сябе адпаведна традыцыі. Прынята было адведаць кожнай стравы, якая была на стале. У час вячэры прыгадвалі памерлых продкаў, называлі іх імёны. Характар рытуалу не дапускаў забаў, гульняў, спеваў, што лічылася б абразай для душ памерлых. У цэлым для памінальнай гутаркі ў дзень Дзядоў характэрны быў вусны калектыўны ўспамін аб продках, пры гэтым з рознай ступенню паглыбленасці згадваліся адметнасці характару нябожчыкаў і асобных эпізодаў іх жыцця, што асабліва запамніліся ці мелі значнасць для родавага падання, якое вусна перадавалася з пакалення ў пакаленне. На Дзяды атмосфера была сумная і строгая, характэрна стрыманасць у прамовах і паводзінах.

Прызначаную для душ ежу не прыбіралі са стала, казалі: «Гэта дзедава засталася вячэра, прыйдучь мёртвыя і павячэраюць. Гэта мы іх памянулі, а яны прыйдучь» (в. Калоднае Столінскага раёна Брэсцкай вобласці, інфармант – перасяленец з-пад Наваградка); хлеб і іншыя рэшткі заставаліся адкрытымі на стале на працягу ўсёй ночы для Дзядоў.

Ва ўяўленнях удзельнікаў абраду гэта была сумесная вячэра дзвюх частак роду, аб чым сведчаць матэрыялы, зафіксаваныя ў розных лакальных традыцыях. Акрамя адкладвання абрадавай ежы Дзядам, аб чым гаварылася вышэй, нябачная прысутнасць душ продкаў абазначалася – ім пакідалі месцы на лаўках за сталом; колькасць лыжак на стале была большай, чым колькасць асоб за сталом, што сімвалічна азначала іх прыналежнасць душам памерлых родзічаў, якія, згодна з народнымі ўяўленнямі, маглі прысутнічаць у доме.

Пасля заканчэння памінальнай вячэры адбываўся абрад провадаў Дзядоў. Пры гэтым таксама мог выкарыстоўвацца вакатыў «святыя»: «Святыя дзяды! Вы сюды прыляцелі, пілі і елі. Ляціце цяпер да сябе! Скажыце, чаго яшчэ вам трэба, А лепіў ляціце да неба...» [3].

У абрадзе Дзяды памінаюцца продкі дадзенага роду незалежна ад таго, як даўно яны памерлі. У зборным звароце «Дзяды» імпліцытна існуе думка, што ў доме прысутнічаюць душы не толькі тых з іх, пра каго памятаюць, але і больш аддаленых продкаў роду. Абрад садзейнічаў захаванню і падтрыманню высокага ўзроўню духоўнасці і веры ў пасмяротнае існаванне душы, яе мажлівасць у пэўныя дні вяртацца ў дом сваіх блізкіх, веру ў тое, што духоўная сувязь жывых і памерлых членаў роду не перываецца. У народных традыцыйных уяўленнях

ушанаванне продкаў падразумывала іх магчымасць уплываць на жыццё сваіх нашчадкаў.

Абрад Дзяды прадстаўляў архаічную народную традыцыю, якая ў працэсе хрысціянізацыі захавалася і аказалася глыбока інтэграванай у традыцыйную культуру сельскага насельніцтва. Як паказалі даследаванні, найбольш поўна абрад быў прадстаўлены ў культуры сельскага праваслаўнага насельніцтва Беларусі. ■

Працяг будзе

■ **Summary.** The article, taking into account the data of complex field researches conducted by the author, presents the results of the study of kin-oriented representations, which are an important part of the traditional culture of Belarusians, and their research is an independent scientific direction.

■ **Keywords:** kin-oriented representations, ancestor worship, the patri-lineage, the family religiosity, Dzyady, the historical family forms and the kinship systems.

■ <https://doi.org/10.29235/1818-9857-2023-05-66-71>

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Бенневист Э. Словарь индоевропейских социальных терминов: Пер. с фр. / Общ. ред. и вступ. ст. Ю.С. Степанова. – М., 1995.
2. Васелле. Песні ў 6-ці кн. / Склад. Л.А. Малаш; Муз. дадат. З.Я. Мажэйка. – Мінск, 1983. Кн. 3.
3. Дмитриев М.А. Описание похорон и дзядов в Новогрудском уезде // Памятная книжка Виленского генерал-губернаторства на 1868 год. – СПб. 1868. С. 84–88, 216.
4. Довнар-Запольский М.В. Очерки семейственного обычного права крестьян Минской губ. // Этнографическое обозрение. 1897. №1.
5. Ковалевский М. Очерк происхождения и развития семьи и собственности / Пер. с франц. С.П. Моравского; Под ред. с предисл. и примеч. М.О. Косвена. – М., 1939.
6. Курылович Г.М. Семейны уклад жыцця // Беларусы. Сям'я / Рэдкал.: В.К. Бандарчык і інш.; Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору НАН Беларусі. Т. 5. – Мінск, 2001. С. 13–107.
7. Никифоровский Н.Я. Очерки Витебской Белоруссии. I. Старцы. – М., 1892.
8. Пахаванні. Памінкі. Галашэнні / Укладанне тэкстаў, уступ. артыкул і камент. У.А. Васілевіча. – Мінск, 1986.
9. Токарев С.А. Ранние формы религии. – М., 1990.
10. Шарая О.Н. Ценностно-нормативная природа почитания предков. – Минск, 2002.
11. Шарая В.М. Родавая свядомасць у традыцыйнай духоўнай культуры народаў Усходняй і Паўднёва-Усходняй Еўропы // Мовазнаўства. Літаратуразнаўства. Фалькларыстыка: XIV Міжнародны з'езд славістаў (Охрыд, 2008): Дакл. бел. дэлегацыі / НАН Беларусі; Беларускі камітэт славістаў. – Мінск, 2008. С. 321–334.
12. Шарая В.М. Родаваарыентаваныя ўяўленні ў традыцыйнай духоўнай культуры беларусаў // Нарысы гісторыі культуры Беларусі // У 4 т. Т. 3. Культура сяла XIV – пачатку XX ст. Духоўная культура / А.І. Лакотка [і інш.]; навуц. рэд. А.І. Лакотка. Кн. 2. – Мінск, 2016. С. 458–481.
13. Durkheim E. Die elementaren Formen des religiösen Lebens. Übers. von Ludwig Schmits. 2. Aufl. – Frankfurt a. M., 1998.
14. Jeggel U. Kiebingen. Eine Heimatgeschichte. Zum Prozess der Zivilisation in einem schwäbischen Dorf. – Tübingen, 1977.
15. Mitterauer M. Historisch-anthropologische Familienforschung: Fragestellungen und Zugangsweisen. – Wien, Köln, 1990.
16. Schneeweis E. Grundriß des Volksglaubens und Volksbrauchs bei den Serbokroaten. – Celje, 1935.
17. Чапкановић В. Стара српска религија и митологија. – Ниш, 2003.